

ᠠᠨᠠᠭᠠᠨ ᠶ᠋ᠢᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ

ᠶ᠋ᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ ᠶ᠋ᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ ᠶ᠋ᠨ
ᠶ᠋ᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ ᠶ᠋ᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ

ᠶ᠋ᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ ᠶ᠋ᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ ᠶ᠋ᠨ
ᠶ᠋ᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨ

Friedrich Klára

A Szarvasi Tűtartó
megfejtési kísérlete

A Cebepusztai Tűtartó
olvasata

2016

„A női sírok legjellegzetesebb mellékletei azonban a tűtartó kupák, meg az orsókarikák, amiket oda fektettek a halottak könyökéhez, vagy kezefejéhez, hogy a másvilági sátrak közé is elvigyék asszonyi életük szimbólumait. A juh lábszárcsontjából díszesen kifaragott, szinte esztergályozottnak tetsző tűtartók az én inaskoromban még mint késnyelek szerepeltek a régészek leltáraiban. Csak azt nem lehetett megérteni, hogy miért mindig csak az asszonysírokban találni ilyen késnyeleket? Meg hogyha késnyelek voltak, akkor miért nem a késpengék mellett találni őket? Gondolom, Rhé Gyula barátom, a veszprémi avarkutató jött rá, hogy nem késnyelek voltak ezek, hanem tűtartók. Az utóbbi évek nagy ásatásai alatt vagy negyven darabot szedtem össze belőlük... Nagyobb igazság okáért vagy tíz darabból kimesterkedtük a belerozsásodott varrótűt is. Amennyire ki lehet venni a rozsdától eltorzított alakját, nem igen váltott a mostani varrótűtől.”

*Móra Ferenc: Igazlátók
(Móra Ferenc Könyvkiadó, 1979/54.)*

© Friedrich Klára - Szakács Gábor

A borító rajzát Friedrich Klára készítette

Készült 2016-ban

A kiadványt gondozta: Barta József

Bevezetés

31 évvel ezelőtt, 1985 február 19-én a Magyar Tudományos Akadémián a Kőrösi Csoma Társaság nyilvános ülésén hallgattuk Szakács Gáborral a tütartóról az addigi vizsgálati eredmények ismertetését. Mivel Gábor Kőrösi Csoma Társaság tag volt, részt vettünk a nagy eseményen. 2002-ben is többször megtekintettük, amikor a Fidesz kormány idején a Nagyszentmiklósi Kinccsel együtt kiállították a Magyar Nemzeti Múzeumban.

Mégis, az általam feltételezett megfejtésre csak most került sor, azonban az eltelt évek alatt sem hallgattam róla. A tütartót a magyar rovásírás igen fontos emlékeként ismertettem. Például a 2003-ban megjelent *Kárpát-medencei birtoklevelünk a rovásírás c.* Szakács Gáborral közösen írt könyvünkéből részlet: *„...Nagy hátrány az utókor számára, hogy az avar hölgy, a tütartó tulajdonosa igen szorgalmas lévén, nehezen olvashatóvá koptatta a jeleket. Ez az egyszerű, apró hétköznapi tárgy óriási jelentőségű. Azt bizonyítja, hogy amikor más népeknél még az uralkodók sem tudtak írni-olvasni, nálunk a köznép sem volt analfabéta...”* (2003/35.) A Botos László által szerkesztett *Magyarságtudományi Tanulmányok* című nagy gyűjteményes kötet 2008-ban jelent meg. Itt írtam a tütartóról: *„Avar kori, VII. századi a szarvasi csont tütartó, mely kb. 60 rovásjelet hordoz. Rendkívüli jelentősége, hogy köznépi női sírból származik, tehát bizonyítéka népünk minden társadalmi rétegre kiterjedő írásbeliségének olyan korokban, amikor még Nagy Károly frank császár sem tudott írni-olvasni.”* (2008/284.) Itt javítom, a tütartó Juhász Irén régész szerint a VIII. század elején készült.

Ismeretterjesztő előadásaimon is bemutattam a tütartó feliratait és elmondtam röviden a tudnivalókat. Fel is háborodott a Magyar Narancs újságírója 2004-ben, hogy rovásjeleket tételezek fel avar „csontfaragványokon.”

Rovásírás szakköreimen az egyik feladat volt másolni és ismert rovásjeleket keresni rajta. Mivel igen fontosnak tartom a tanulóifjúság nevelésében a múzeumba járást, előadásokon mindig felhívtam a figyelmet a „még látható” rovás emlékeinkre, így a szarvasi Tessedik Sámuel Múzeumban látható tütartóra is. A *Még látható rovás emlékeink* c. írásom részint szünidei múzeum ajánló volt egy folyóiratban, honlapunkon jelenleg is olvasható.

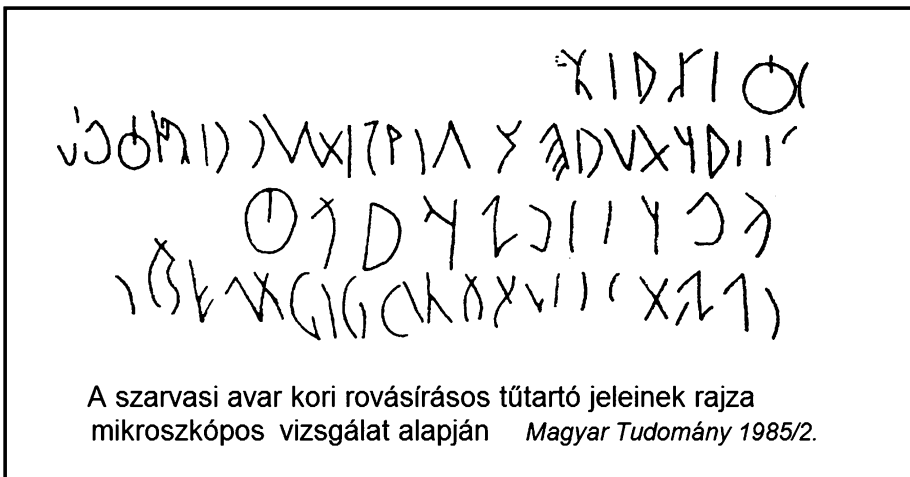
A tűtartóról és a megfejtési változatokról

1983 április 27-én a Szarvas melletti avar temető feltárásakor 40-45 éves nő sírjából került elő a tűtartó. Juh lábszárcsontból készült, hossza: 61 és 68 mm., szélessége: 7.5 és 11 mm. között van, két oldala keskenyebb, két oldala szélesebb. A feltáró Juhász Irén, a Tessedik Sámuel Múzeum régésze, a tűtartó korát a VIII. sz. első felére keltezte. Leírásában olvashatjuk, hogy egy orsógomb is volt a sírban, mindkettő az avar asszony bal keze mellett.

Juhász Irén azon kevés szakember közé tartozik, akik a rovás emlékeket nyelvemlékként kezelik. „A leletek közül a rovásírásos tűtartót rendkívüli írás- és nyelvtörténeti jelentősége miatt kívánom bemutatni.” - írta a Magyar Tudomány, 1985/2. számában. Ugyanitt idézi László Gyulát a tűtartó használatáról: „Lényege az volt, hogy az avar asszony övéről egy vászoncsík lógott le, s ebbe szúrta bele a tűket, a tűk fölé egy csonthengert húzott s a henger alatt megbogozta a vászoncsíkot. Ha szükség volt türe, a hengert felhúzta s a tűt kivette, aztán a henger saját súlyától visszacsúszott eredeti helyére s nem fenyegette az asszonyt az a veszély, hogy elveszti a drága tűket, vagy pedig megszúrja magát velük.”

1. ábra

2. ábra

A betűk száma:

Juhász Irén a megtalálás napján $7+22+11+18 = 58$ betűt számolt.

Vékony Gábor szerint 62 jel van, az összerovást külön számolta (*Életünk*, 1985/2./153. old). Módosítása: 61 jel van, az összerovást külön számolta (2004/158. old). Továbbá megállapította, hogy a 61-ből 51 azonos a Nagyszentmiklósi jelekkel.

A tűtartó a szarvasi Tessedik Sámuel Múzeumban látható.

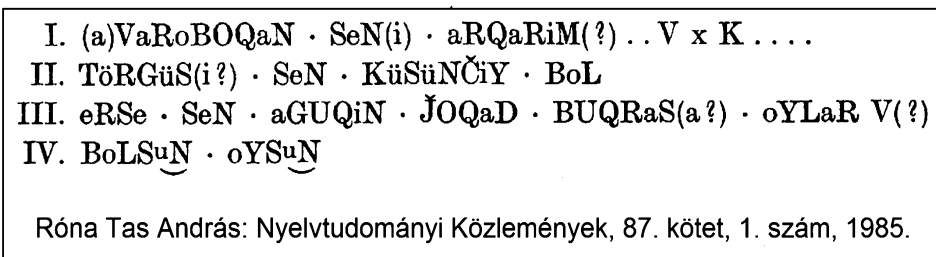
Megfejtések (A felsorolás nem teljes)

RÓNA TAS ANDRÁS nyelvész, egyetemi tanár mikroszkóp segítségével is megvizsgálta „*amely az esetek 95%-ában lehetővé tette a szándékosan karcolt vonások elválasztását a csont repedéseitől és sérüléseitől.*” Megállapítja, hogy a Nagyszentmiklósi Kincs és a tűtartó azonos ábécével íródott, de nem valószínű, hogy egy időben. A tűtartó készítését korábbiak feltételezi. (*Magyar Tudomány*, 1985/2. szám)

Türk nyelvű megfejtését a *Nyelvtudományi Közleményekben* ismertette (3, 4. ábra). Ebben Varobokán, Törgüsz és Ersze általa feltételezett istennevek, a tűtartó betűi alapján (1985/87. kötet, 1. szám). Az eredeti rajz szerinti oldal sorrendet megváltoztatta. Az 1. ábra sorrendje: **1 2 3 4**. Róna Tas András sorrendje: **4 3 2 1**.

3. ábra

4. ábra

Magyar fordítása Forrai Sándor könyvéből (1994/268).

I. *Varobokán téged imádlak*

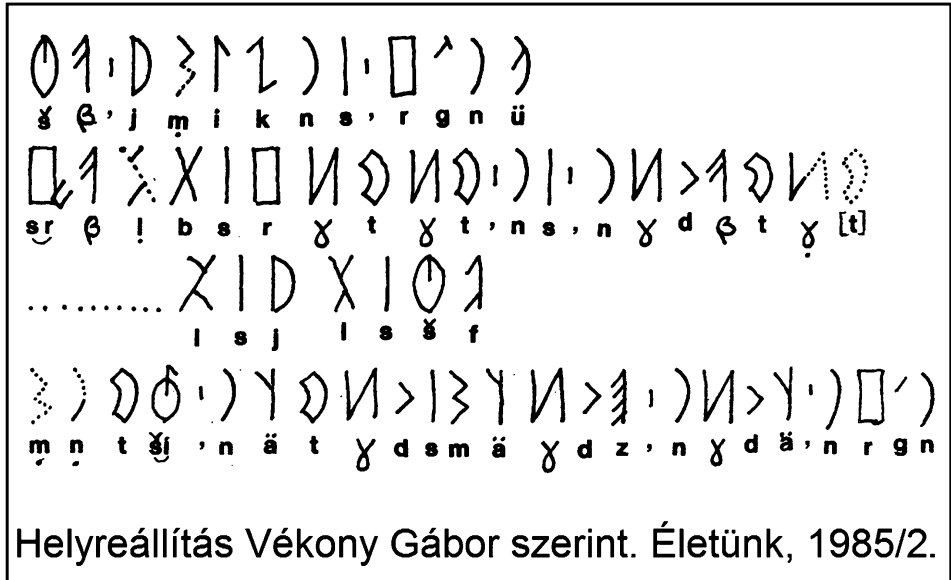
II. *Törgüsz a te óhajod teljesüljön*

III. *Ersze te (általad) a mérge (a rossz) semmisüljön meg. Össze-
róva bevésve*

IV. *Legyen Véssek be*

Véleménye: „A kis felirat tehát egy fohászzkodást tartalmaz, amely a vágyak teljesülését és a méreg, a baj megszüntetését kéri. Mindezt pedig a rovás segítségével. Hasonló tartalmú rovásfeliratokat a germán rovásemlékek között is találunk.” (Nyelvtudományi Közlemények, 1985. 87. kötet. 1. szám.)

VÉKONY GÁBOR történész, régész, nyelvész az *Életünk* c. folyóirat 1985/2. számában közölte megfejtését, a *Késő népvándorláskori rovásfeliratok* c. tanulmányának 2. részén belül. Szerinte a tűtartón 62 jel olvasható, melyből 51 azonos a Nagyszentmiklósi Kincsen lévővel, ezért az általa megállapított hangértékek szerinti Nagyszentmiklósi ábécéjével a tűtartó nehézségek nélkül olvasható. A 62 jel 19 féle.

5. ábra

A betűket az 5. ábrán látható módon állította helyre, ezt az *Életünk* 1985/12. számában némileg módosította. Az a határozott véleménye, hogy a legrövidebb sor, mely az ő megfejtésében a 3. sor, eredetileg folytatódott, de lekopott. (*Életünk*, 1985/12. szám, 1135. old.) Igen öröndetes, hogy szakértelmével alátámasztva magyar nyelvű olvasatot adott. Az eredeti rajz szerinti oldal sorrendet megváltoztatta.

Az 1. ábra sorrendje: **1 2 3 4**. Vékony Gábor sorrendje: **3 4 1 2**.

Megfejtésének 1. és 2. sorában (1. ábra: 3. 4. sor) megjelenik *ISZ*, aki „ártó szellem, fene, rákfene”. Előfordul *íz* változatban is: *Egyen meg az íz! Emésszen meg az íz!* Mai ismereteinkhez alkalmazkodva az *ISZ* szót a démon szóval helyettesítette - „Üngür démon” - és megfejtése így ment át a köztudatba (6. ábra).

SZÖVEGSZERŰ MAGYAR VISSZAADÁSBAN

Üngür iszⁱ nek imij βas^u
tiy tēβedyēn iszēn, tiy tiy szur^u, bëki, βorβ!
fesz elēj, szal [asz.....]
Üngür nē ēdyēn, izd-ēy, imēszd-ēy it en istenēm!

MAI MAGYAR ÉRTELMEZÉSSEL

Üngür démon ellen ím e vas;
tú szúródjon a démonba, tú, tú, szúrj, bökj, varrj (el)!
(ki) szétfejtesz, egybeölt[esz.....]
Üngür ne egyen (meg engem), üzd, emészd (el) őt, én istenem!

Vékony Gábor megfejtése. (A székely írás, 2004/162.)

6. ábra

A székely írás c. könyvében így összegez: „A szarvasi tütartó felirata varázsszöveg, amely egy démoni lényre íródott... A magyarság szellemi-néprajzi emlékeiben kevés a túvel kapcsolatos adat. Mégsem lehet kétséges, hogy a kereszténység által kilúgozott magyar néphitben egykor sokkal nagyobb szerepe volt a tűnek a bajelhárításban és a rontásban is.” (2004/178-179.)

FORRAI SÁNDOR tanár, rovásírás kutató 1985-ben és 1986-ban is írt cikket a tütartóról. *Miről szól az avar kori csont tütartó rovásírása* (Élet és Tudomány, 1985.34. szám) és *A rejtélyes tütartó titka* (Népszava, 1986. III. 12.) Ezeket az 1994-ben megjelent könyvében összegzi, alapos összefoglalóval az addigi olvasatokról. Bár megfejtést nem készített, egy táblázatot összeállított a jelek párhuzamairól. Ebben összevetette a tütartó jeleit a türk betűsorról, a Nagyszentmiklósi Kinccsel, az Isszik csésze, a Nikolsburgi Ábécé, a Homoródkarácsonyfalvi, a Csíkszentmártoni, a Konstantinápolyi betűkkel és Bél Mátyás ábécéjével. A 7. ábrán látható jeleket összerovásoknak értékelte.

Mai magyar nyelven:

1. sor: Ené tūi szőnyeg szőni. Karvaly
2. sor: apó készítém.

Táblázatában a tūtartó betűit a Benepusztai, Nikolsburgi, Énlakai, valamint a Marsigli, Kájoni, Telegdi féle rovásemlékekkel veti össze.

ZOMORÁNÉ CSEH MÁRTA dési rovásírás oktató, kutató megfejtése 2007-ben jelent meg. Az eredeti rajz szerinti sorrendet nem változtatta meg. A legrövidebb sor mikroszkopikus vizsgálat utáni rajzának első betűjét a *hal* szó sumér képirás jelével azonosította, ez adja megfejtésének első szavát, vagyis a HA szócskát. A továbbiakban a tūtartó megfejtéséhez a magyar rovásírás jegyeivel vegyesen felhasználja az ógörög, etruszk, „ógörög-föníciai” ábécék és a „ladánybenei jazig írás” betűit és hangértékeit. Módszerét azzal indokolja, hogy *„ezeket az írásokat mind egy közös nyelvet beszélő népek géniusza hozta létre, ez a nyelv a magyar volt...”*

1. Ha SzeGeD SzeGD
2. RáSZeGDeT TÜDEKeT és SZAKITSON (SZAKaSZTSON vagy SZAKaSZSZON) szét HOG
3. TOTaSZSZON eZeRENYnyI LYukat
4. aSZON FÜZeTNI SZöNI OSZ TÜÜL SZaKIT RáSZeGIK.

Mai nyelvezetünkkel ez így hangzik:

1. Ha szeged, szegd.
2. Rászegjed tüidet, és szakadjon (*szakasszon*) szét, hogy
3. Toldozzon (*totasszon*) ezer ennyi lyukat.
4. Asszony fűzi, szövi az tüvel, szakad, rászegik.

Zomoráné Cseh Márta megfejtése (2010/192.)

9. ábra

FRIGYESI PIROSKA tolmács - szakszöveg fordító, gyorsíró, az etruszk írás kutatója megfejtésének első változata 2010-ben jelent meg Zomoráné Cseh Márta: *A székely-magyar rovás rövidítési rendszere* c. kiadványában, majd bővebben *Az egységes rovás* c. könyvben, 2012-ben. Az eredeti rajz szerinti oldal sorrendet megváltoztatta. Az 1. ábra sorrendje: **1 2 3 4**. Frigyesi Piroska sorrendje: *1 3 2 4*. Feltételezi, hogy a 4. oldalon a sor tovább folytatódott.

Megfejtésének letisztult változata személyes közlés alapján:

1. oldal: SZERESD Ó /vagy JÓL/ ESZ TÚ /EZT A TÚT/, NEM ESZ ESZ SÁTÁN /NEM ESZI EZT A SÁTÁN, vagy NEM LESZ EZ a SÁTÁNÉ/.

3. oldal: iSTEN JÓ TÚje ESZ /EZ/ ASSZONNAK DÍSZ IS ... írni JÓ.

2. oldal: JÓ ESZ /EZ/ SZŐNYEGET BESZEGNI /vagy BESZEG NŐ/, SZEP ES ERES ESZ /SZÉP EZ, ERŐS EZ/, ACA EZ BER /KARCOL EZ BŐRT/ CeNASZ JÓ aNYa G? /CÉRNÁZ JÓL ANYAGOT/

4. oldal: SZeNYeG SeB /SZŐNYEG SZEbb/ aSZON SZeNYeGeT BeSeG /ASSZONY SZŐNYEGET BESZEG/...

Frigyesi Piroska kiegészítéseiből:

„A szövegnek van koncepciója. Részint a három a magyar igazság elve érvényesül a JÓ háromszori szerepeltetésével. A szépség is háromszor szerepel a szövegben. Őseink hiedelemvilágára jellemző volt a balvégzettő való félelem, emiatt fordították meg az utolsó sort, hogy jobboldalon végződjék. Külön kiemelném a második sorban az ACA ligatúrát.”

FRIEDRICH KLÁRA tanár, rovásírás oktató, kutató:

Megfejtésemet olyan szakemberek rajzaira építettem - Juhász Irén, Róna Tas András, Vékony Gábor - akiknek a kezében volt a tütartó, tanulmányozták, vizsgálták. Ezek a rajzok a következő kiadványokban jelentek meg: *Acta Archaeologica, 1983/3-4. Magyar Tudomány, 1985/2.* (Hasonló, de nem hajszálpontosan ugyanezek a rajzok Forrai Sándor könyvében is benne vannak: 1994/261, 262). *Nyelvtudományi Közlemények, 1985. 87. kötet. 1. szám. Életünk, 1985/2. Életünk, 1985/12.*

A Magyar Tudományban és az *Acta Archaeologica*-ban közölt mikroszkópos felvételek több helyen eltérnek egymástól, bizonyára nem ugyanazon vizsgálat eredményéről van szó. Az egyéb helyeken megjelent fényképek nem használhatók, esetleg a Róna Tas András által retusált fényképek a *Nyelvtudományi Közlemények*-ben.

Fejjellel lefelé láthatók a rajzok Erdélyi István - Ráduly János könyvében (*A Kárpát-medence rovásfeliratos emlékei a Kr. u. XVII. századig, 2010*), ugyanebben rossz az egyik rajz aláírása is, mert nem Róna Tas András készítette. A tütartó a hangzatos elnevezésű *számítógépes paleográfiának* is áldozatává vált, ez az eljárás az eredeti feliratoktól eltérő változtatásokra adhat alkalmat, így jelent meg

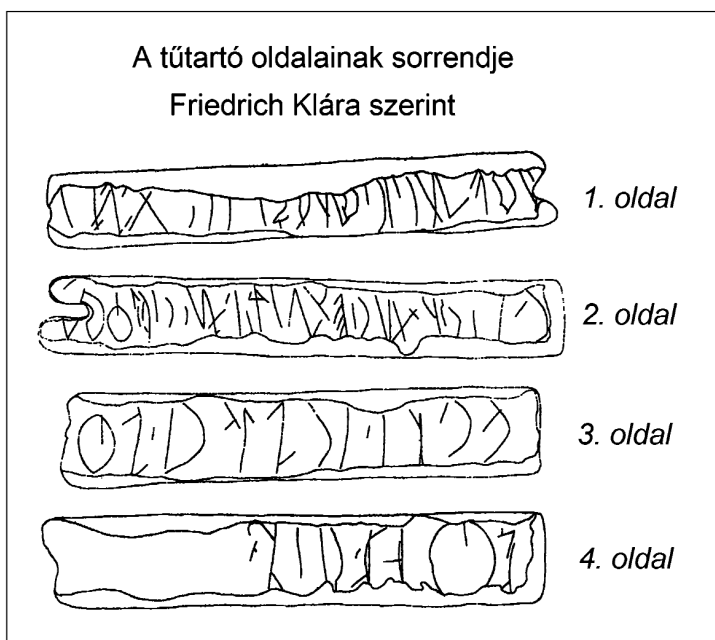
a tütartó felirata Hosszú Gábor kiadványában (Rovásatlasz, 2013). Amíg van rajz vagy fénykép, addig nincs létjogosultsága és értelme számítógéppel átalakított rovásemlékeket közölni.

A tütartó megfejtésébe nem kezdhettem bele, amíg a Nagyszentmiklósi Kincs megfejtését el nem végeztem, mivel a Kincs korábban készült, mint a tütartó és betűik nagymértékben egyeznek. (A Nagyszentmiklósi Kincs készítési idejét Hampel József és Pulszky Ferenc alapján hun korinak fogadom el.) Ezért a kincs betűinek általam feltételezett hangértékeit használtam a tütartó megfejtéséhez. Vékony Gábor évekkel előttem szintén a kincs hangértékeit használta a tütartó megfejtésénél, a kettőnk által feltételezett hangértékek azonban különböznek. (Ennek szakirodalma Nagyszentmiklósi Kincsről írt tanulmányomban olvasható.)

Módszerem: 1. A tütartó hiányos jeleinek helyreállítása. 2. A Nagyszentmiklósi Kincs megfejtésénél általam alkalmazott hangértékekkel a tütartó szövegének elolvasása. 3. A szavak egyeztetése a nyelvi szótárakkal.

Alátámasztja az általam megállapított hangértékeket, hogy következetesen lehetett őket használni, az egy hang - egy betű alapelvet szem előtt tartva. Nem trükköztem a hangértékekkel, hogy ugyanaz a jelforma itt A, ott meg B, amott meg C. Ugyanarra a hangértékre sem adtam meg több jelváltozatot.

Az, hogy a Nagyszentmiklósi Kincs hangértékei már megvoltak, nem okozott nagy könnyebbséget, mert a tütartó kopott jeleit nehéz volt helyreállítani és véleményem nagy részben eltért az előző helyreállítási kísérletektől. Elkészítettem keménypapírból a tütartó háromdimenziós modelljét is, hogy a forgatás mikéntjét jobban el tudjam képzelni, mivel az egyik sor (szerintem az első) a többihez képest fejtetőn áll. Hogy melyik oldalon kezdődik a szöveg, azt csak a megfejtés után lehetett meghatározni. Az 1. ábra szerinti oldal sorrendet én is megváltoztattam. Az 1. ábra: **1 2 3 4**. Saját sorrendem: **4 2 3 1**.

10. ábra

A „szóelválasztó vonalak”-at megkérdőjelezi, hogy hol az oldalak szélén, hol a közepén jelennek meg és a mikroszkópos felvételeken nem mutatkoznak, vagy nem ugyanazon a helyen mutatkoznak. A felirat rovója sem alkalmazta következetesen, mert pl. a hosszú 2. oldalon nincsen felső elválasztójel, a középső, alsó vonalak pedig betűtöredékek, repedések is lehetnek. Ha szigorúan szokásban lett volna az elválasztójel, egy olyan értelmes, írástudó asszony, mint a mi avar varrónőnk, következetesen alkalmazta volna.

Véleményem szerint a két keskenyebb sort a tütartó tulajdonosa, az avar asszony, a két szélesebb sort más személy készítette, esetleg évekkel később. Ezt a keskenyebb és szélesebb oldalak betűinek kopási különbsége is alátámasztja. Mivel rovásírás oktatói-kutatói tevékenységem alatt több száz rovás feliratot ismertem meg és ennél is több házi feladatot, versenyfeladatot, levelet olvastam el, könnyebben felismerem a különböző kézírásokat. Pl. Nagyszentmiklósi Kincs karcolatait szerintem 14 különböző kéz készítette. Az *Életünk* folyóiratban Pálffy Miklós a tütartó írásképét elemezve azt állapítja meg, hogy „az egymással ellentétes oldalpárokon két különböző karakterű írás van.” (1987/8. szám).

Számomra kezdettől fogva egyértelmű, hogy a betűket asszony rótta egy férfi által készített tütartóba. László Gyula írja: „E tütartók néha rendkívül szépen megfaragott csontok. A kemény csont faragásához

az asszony nép soha nem értett, vajjon hány szerelmes avar legény kezemunkája kerül ki a lányok sírjaiból?” (1944/85). Forrai Sándor véleménye: „A kemény csontba valószínűleg finom női kezek karcolták az apró jeleket tűhegygel” (2004/262). Vékony Gábor megfigyeléséből is ez tűnik ki: „Üngür ne egyen (meg engem)...” vagyis a tulajdonost, aki vitathatatlanul nő volt. Harmatta János szerint viszont Karvaly apó készítette a tűket az Enéh nevű varrónőnek s ezt rá is rótták a tűtartóra, tehát a felirat is neki köszönhető. Czákó Gábor író *Nyelvédesanyánk* c. könyvében foglalkozik a tűtartóval, feltételezése szerint egy szerelmes pásztorlegény készítette a feliratot. (2016/128, 131).

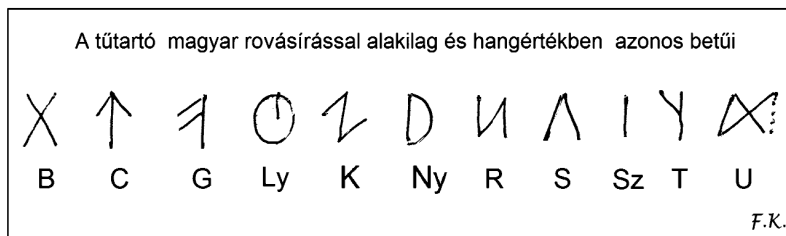
11. ábra

12. ábra

A 11. és 12. ábrán nyomon követhetők a változások a Nagyszentmiklósi betűkhöz képest: Az A, Á-nál megjelent az oldalvonal és gömbölydedebb lett, de még nincsen szára. Somogyi Antal gyűjteményében, Hugonis de Roy könyvében lévő A betűk közül több meglepően hasonlít, bár balra néz. (Látható: Mandics György:

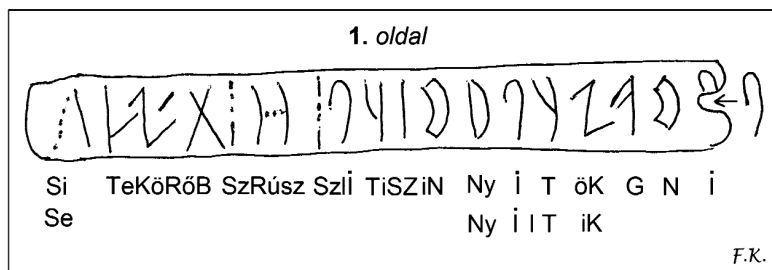
Somogyi Antal rovásírásos gyűjteménye, 1. kötet, 2012/152.) Megjelent egy általam Ű-nek feltételezett betű is a 2. oldalon.

13. ábra

A tütartó 20 fajta jeléből 11 alakilag és hangértékben is egyezik a magyar rovásírással. Hasonló, de nem ugyanaz az M és az A. A kapcsolatot az összerovások is bizonyítják. A runákkal a Nagyszentmiklósi Kincs jeleit már összehasonlítottam, de csak alaki azonosságot találtam. Ebből következően a tütartóval sem találtam runa hangérték egyezéseket. A türk betűk zürzavarával való összehasonlítás sem hozott eredményt: a türk G egyik változata némileg hasonlít a tütartó G-jére, azonban ez csak bizonyos magánhangzók mellett használható, a másik két G formának pedig K és Z a hangértéke. Püspöki Nagy Péter történész írja a *Magyar nyelv* 1977/3. számában: „A magyar és a türk írás közti szembeötlő eltérések egyike az, hogy a magyar írás ismeri a betűösszevonásokat, a ligaturákat, míg a türk írásban ez a jelenség szokatlan.” Jómagam is tanulmányban és sok példával igyekeztem bizonyítani, hogy az összerovás a fejlettebb szkíta-hun-avar-magyar rovásírás jellemzője, innen került a latin betűs feliratokba is. Tehát a tütartó betűi egyértelműen a magyar rovásírással mutatnak rokonságot.

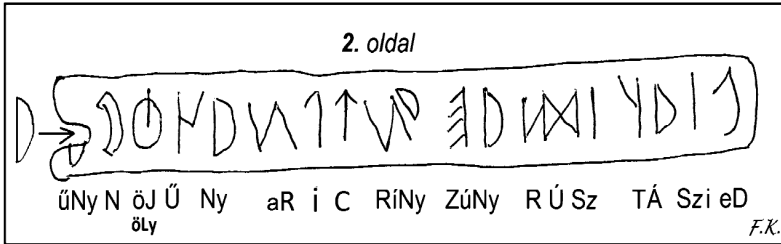
Megfejtésem az oldalak általam feltételezett sorrendjében

14. ábra

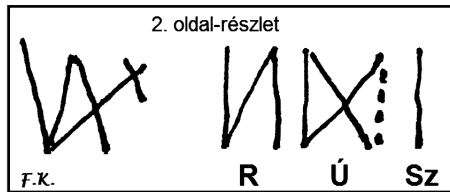
1. oldal (keskeny, az 1. ábrán 4. sor és fejjel lefelé látható): ING KÖTÍNY (KÍTLINY) NISZITILSZ szúRSZ BÖRöKeT iS (vagy eS).

Az 1. ábrán a nikolsburgi GY-nek tűnő betű felső vonala végül is egy betoldott R-nek bizonyult, hasonlók vannak a Botnaptáron. Az alsó vonala pedig a K része.

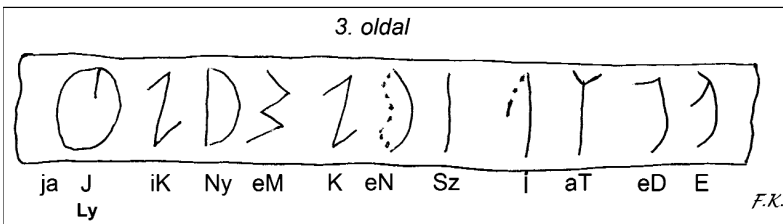

15. ábra

2. oldal (keskeny, 1. ábrán 2. sor): De iSZ ÁT SZÚR NYÚZ NYÍR CIRa NYÚJÖN NYű

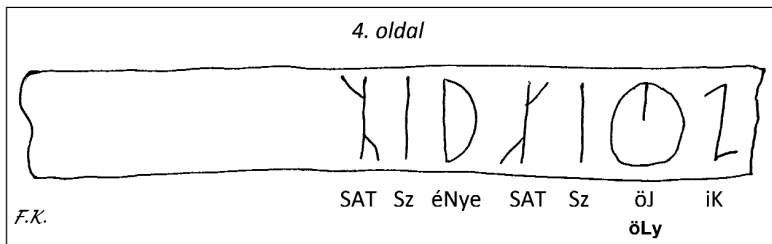

16. ábra: A 2. oldalon lévő összerovás felbontása

17. ábra

3. oldal (széles, 1. ábrán 3. sor): EDeTa ISZNeK MeNY Ki Jaj

18. ábra

4. oldal (széles, az 1. ábrán **1.** sor): Ki JöSZ TaS eNYÉSZ TaS

Összesítve az olvasatom, sorrend a 10. ábra szerint:

1. ING, KÖTÉNY (vagy KITLINY), NYISZITILSZ, SZÚRSZ BŐRÖKET IS (vagy székelyesen ES)
2. DE ISZ ÁTSZÚR, NYÚZ, NYÍR. CIRA (betegség) NYÚJÖN NYÚ!
3. EDETA ISZNEK: MENJ KI JAJ!
4. KIJÖSSZ TAS, ENYÉSSZ TAS!

Az 1, 2. sort az avar varrónő készítette és mivel jó arányérzékkel rendelkezett, nem az egymás melletti oldalakra rótt a jeleket, hanem a két ellentétesre. Még pedig a két keskenyebbre, hogy a kisebb betűkkel jobban kifejezjen a hosszabb szöveg. Megfontolt, írástudó asszony lehetett.

Az **1. sorban** „bemutatkozik”, elmondja önmagáról mit csinál: ING, KÖTÉNY (vagy KITLINY), NYISZITILSZ, SZÚRSZ, BŐRT IS (vagy ES, mint a székelyeknél). Önmagunk tegező megszólítása számtalan irodalmi műben, különösen versekben, erős érzelmi töltésű alkotásokban gyakran előfordul. Itt most csak két példa a polcról hirtelen lekapott gyűjteményes kötetből: Szemlér Ferenc: Arany igéssel: *„Emlékezel-e még... Körülötted a táj... Mert ezt sugdosta füledbe a láz”* Kányádi Sándor: Fekete piros: *„A magnó surrog így s amit ha visszajátszol?”* És persze könyv nélkül is beugrik József Attila: *„Karróval jöttél nem virággal, feleseltél a másvilággal...”*

Az első sor szavairól:

ING: Napjainkban csak a férfiingekre gondolunk, de még gyerekkoromban is bővebb értelme volt. A Czuczor-Fogarasi szótár szerint *„vászonból vagy vászonféle szövetből készített alsó ruha...”* férfiak és nők számára egyaránt. *„Szélesb ért. ingszabásu öltözet, melyet a felruha fölé öltenek, pl. papi, templomi ing, fuvaros ing, utazó ing, pánczéling.”*

KÖTÍN: kötény Í-ző tájszóval

KITL: Női ing (Magyar Tájszótár: Vas megye, Zala megye).

KITL: Vászon ujjas (Magyar Tájszótár: Torda-Aranyos megye, Vas megye, Gömör megye).

KITLI, KITLIN: Hetésben a durván szőtt, vastag vásznat, ill. az ebből készült inget, vagy a hosszú ingen hordott vászon alsószoknyát, vagy ujjas kabátot jelentette. A Rétközben, az Abaúj megyei Pusztafaluban s a zempléni Felvidéken a férfi ujjas vászonkabát neve. (Magyar Néprajzi Lexikon)

NYISZITIL: A Czuczor-Fogarasi szótár a *nyisz* gyökből és a nyiszál szóból vezeti le, mely a székelyeknél jelenik meg *nyiszitel* formában, így Krizánál is megvan. Szinnyi J. Tájszótárában: *Nyiszitel, nyüszütöl, nyiszkitél, nyüszkütöl.*

A második sor szavairól:

A **2. sor 2. szava az ISZ.** Ezt a szót előttem már Vékony Gábor felvetette, beépítette megfejtésének 1, 2. sorába. (Az eredeti rajzon a 3, 4. sor.) Jómagam, a saját hangértékeimmel az eredeti rajz 2, 3. sorában találtam meg, mely nálam is 2, 3. sor. Köszönet Vékony Gábornak, aki nélkül nem jöttem volna rá, hogy a tütartó 2. oldalán lévő SZ betű és a 3. oldalán lévő ISZ betűkapcsolat ezt a bajkeverőt jelenti, akit én addig a néprajzból IZ-ként ismertem.

Tehát a 2. sor: DE ISZ ÁTSZÚR, NYÚZ, NYÍR. CIRA (betegség) NYŰJÖN NYŰ!

Az avar asszony itt leírja, milyen fájdalmakat okoz neki ez az ISZ. Egy másik betegség neve is előjön: CIRA. Ugyanebben a sorban igyekszik szavakkal elpusztítani ezeket a bajhozókat: *Nyűjön nyű!*

De ki is ez az ISZ? Mint láttuk Vékony Gábor forrásai szerint ártó szellem, fene, rákfene... (2004/168). A Czuczor-Fogarasi szótár szerint az ISZ „borzadási kedélyhang, az *iszony, iszonyodik, iszonyú, iszonyat, iszonyatos, iszonytató, iszonyúság* származékokban. Legközelebbi rokona azon *ír, melyből irtózik, irtóztató* eredtek.” Czákó Gábor Szinnyi József Magyar Tájszótár-ából idéz, itt ISZ helyett ÍZ változatban található sok példával: *Íz egyén még! Rontson meg az íz! Tépjén szét az íz!* (2016/128).

Régebben foglalkoztatott a gondolat, hogy az IZ-nek köze lehet a Halotti beszéd YSA-jához, némi anyagot is fölhalmoztam alátámasztásul, de nem volt időm visszatérni erre.

Megfejtésemben a rovás LY-t pontos J-ként is értelmezem, mivel véleményem szerint régi rovásírásunkban nem volt két fajta - J és LY betű, hanem csak az, amit napjainkban a LY latin betűvel írunk át.

Vagyis egy kör, közepén ponttal vagy vonallal. Erre a *LY, J és I a magyar rovásírásban* c. tanulmányomban kerestem bizonyítékokat, honlapunkon olvasható (www.rovasirasforrai.hu).

CZIR: Czuczornál ebből a gyökből ered a „*kormos, szurmos, szurtos; jelentése mocskos feketeség.*” Ez utóbbi belefér az ISZ fogalmkörébe. Pl. fekete fene, *feteke fene, feteke fenyé: üszkösödés.* Czuczor-Fogarasi: „*A köznép... gyakran fetekének mondja.*” A gyermeknyelvben is gyakran halljuk *feteke* alakban.

CZIRA: Ballaginál és Czuczornál úgy szerepel, mint mirigy a lovak fejében, azonban a néhány évtizeddel korábbi, a Magyar Tudós Társaság által 1838-ban kiadott Magyar Tájszótárban (mely nem azonos a Szinnyi féle Magyar Tájszótárral), betegség a lovak fejében: „*Ló betegség neme, mellyben a fejetetején lévő hegyes csontot szokták megválni. Székely szó. Óló mirigy a lovak fejében. Székely szó.*” Mivel a tütartón egy ember sorolja szenvedéseit, nem zárhatjuk ki, hogy 1300 évvel ezelőtt nem csak a lovakra használták, hanem a CIRA általános betegségfogalom volt. Nem szeretem az alaptalan, nyakatekert szómagyarázatokat, de a CIR gyökből azonnal előjön a cirrózis, a májbetegség latin neve. (A magyar nyelvet több tiszteletreméltó tudós alapján - többek között Berzsenyi Dániel, Táncsics Mihály, Bolyai János, Magyar Adorján - ősnyelvnek tartom, melyet talán ez az észrevételem is alátámaszt.)

Itt a C-nél említem, hogy a hivatalos nyelvészet szerint a 9-10. század előtt a magyarságnak nem volt C hangja. Rovásírásunk azonban, pl. most a tütartó is, cáfolja ezt a tévedést, melynek az az eredője, hogy nem ismerik a rovásemlékeket, ebből következően nem kezelik őket nyelvemlékként.

A **3.** és **4.** sort a tütartó két szélesebb oldalán véleményem szerint más személy karcolta. A neve olvasatom szerint: *Edeta*. Megfejtéseim alkalmával már kétszer is előjött ez a név. Először Kálmán király varázsgyűrűjén (Kőbe vésték, fába rótták, 2005/84.) Később a Nagyszentmiklósi Kincs 6-os korsójának egyik karcolatában. (Megfejtések könyve II./51.)

A **3. sor:** EDETA ISZ-NEK: MENJ KI JAJ! Edeta itt gyógyító lehet, miután a tütartó tulajdonosának nem sikerült a *Nyűjön nyű* felszólítással elküldeni ISZ-t, Edeta is felszólítja távozásra, menjen ki az elgyötört varrónőből. A Czuczor-Fogarasi szótárban a JAJ szóról: „*élünk vele fenyegetődzésül*” is, tehát JAJ lesz ISZ-nek, ha nem hagyja abba a gyötrést. Ugyane szótár szerint a JAJ nem csak hangutánzó indulatszó, hanem főnév is: „*Keserves kín, fájdalom, nyomor,*

melyek miatt jaj hangra szoktunk fakadni.” Tehát a *Menj ki Jaj* így is érthető: Menj ki fájdalom, betegség...

A **4. sor** a legrövidebb, a szakemberek véleménye eltér abban, hogy volt-e folytatása. Bár csak a Nemzeti Múzeumban láttam a tűtartót, közelebről nem volt módom megvizsgálni, egyet értek Vékony Gáborral, hogy hosszabb volt a sor: *„A felirat nagyobb, második része lekopott. Ez a tűtartó oldalán lévő további karcolásnyomokból, valamint a meglévő betűk fokozatos sekélyesedéséből egyértelműen megállapítható.”* (Életünk, 1985/12/1135)

Más véleményen van Róna Tas András: *„A mikroszkópos vizsgálat azt is kimutatta, hogy az üres részen korábban nem volt írás”.* (Nyelvtudományi Közlemények, 1985/225)

Juhász Irén írja erről az oldalról: *„a 4. oldal egyik szélén erősen kopott; feltehetően a pusztuló szervesanyag marta meg jobban, ez az oldala volt az eltemetett teste felől.”* (Magyar Tudomány 1985/2/94.)

Tehát a 4. sor: KIJÖSSZ TAS, ENYÉSSZ TAS! Az ismeretlen jelet először GY és TY hangértékkel próbáltam ki. Nagyon meggyőző volt azonban Forrai Sándor véleménye, hogy ez a TaS ligatura, összerolás, lásd: 7. ábra. Név is, de *kő* és *szikla* is lehet a jelentése. A Tászk-tető elnevezése is ebből származik, utalva a rovásos kősorokra. A törökös nyelvészek szerint türk eredetű szó, azonban ez nem egy olyan tényszerű, bizonyítható megállapítás, mint egy régészeti tárgy kora. Így az a véleményem, hogy a Tas, Tász szavak ősmagyar eredetűek, melyek talán már a hunoknál is megvoltak, mivel a Tászk-tetőn igen régi vésetek is vannak. Tehát a törökök vették át tőlünk.

Jelen esetben a 4. sor értelme: Az Edeta nevű gyógyító, aki a 3. oldalon már próbálta ISZ-t kiűzni, itt tovább igyekszik megszabadítani varrónőnket szenvedéseinek okozójától. Lehet, hogy a *Tas* itt ISZ neve, mint Vékony Gábornál az Üngür. Egy második lehetőség is van, hogy a *Tas*, mint *kő*, itt vesekövet jelent és azt kell kiűzni. Könyves Kálmán király is magánál hordta a köszvény elleni varázsgyűrűt, az avar varrónő pedig a tűtartóját a rátámadó nyavalyák ellen. Talán többet tudnánk, ha nem hiányozna a sor vége, melyet valamilyen okból esetleg ő maga távolított el.

A betűk párhuzamai:

Csallány Dezső régész 1968-ban megjelent tanulmánya, *A magyar és az avar rovásírás*, természetesen még nem foglalkozhatott az 1983-ban előkerült tűtartóval, de jól használható néhány avar kori rováslelék megismeréséhez és egy áttekintő, összehasonlító táblázatot is tartalmaz.

A Rovásírás a Kárpát-medencében c. gyűjteményes kötetben Juhász Irén újabb szarvasi rovásírásos emlékről tudósít, mely 1987-ben került elő, nem tűtartón, hanem szíjvégén. Sajnos képet nem közöl, de a régész nő szerint a környeihez hasonló. A <http://adame-sarpad.e-mir.hu:8880/adam.php?id=2455> elérhetőségen még megtudjuk, hogy az ásatás kiemelkedő lelete a rovásírásos nagyszíjvég, melynek kora a 8. sz. vége, 9. sz. eleje. Mandics György közli a lelet rajzát és irodalmát is (2010/II./358).

Sándor Klára nyelvész mutat *A székely írás nyomában* c. könyvében a Kiskundorozsma közeli avar temetőből két rovásírásos csontlemezt, melyek újról származnak. Az egyik lemezen lévő betűk - 8 darab - valóságos ikertestvérei a Nagyszentmiklósi Kincsen és a Szarvasi Tűtartón lévőeknek (2014/89). A csontlemezeket 2016-ban bemutatották a szegedi Móra Ferenc Múzeumban. Ekkor meg is fejtetem a 8 betűset, honlapunkon olvasható *Rovásírásos csontlemezek kerültek elő az M43-as autópálya építése során* címmel.

Összegzés

A tűtartó tehát nem csak egy munkaeszköz volt az avar asszony számára, hanem védő varázserőt is tulajdonított neki. Ketten rótták rá a jeleket, az avar asszony és egy gyógyító személy, táltos. Nem sámán, mert a magyaroknak és elődeiknek nem sámánvallása volt, ezt csupán a finnugor és a török eredetet, nyelvrokonságot ránk erőszakolók hirdetik. Mint már több helyen leírtam, **a felirat jelentősége, hogy a köznépi írásbeliséget és az avarok magyar nyelvűségét bizonyítja.** A fejlettebb, elvonatkoztató gondolkodásra, a gondolatban előre tervezésre a tűtartó összerovásai utalnak. Összerovás a magyarok és elődeik (szkíták, hunok, avarok) rovásírásában fordul elő gyakran, a korabeli más népeknél igen ritkán. Ezeknél a ritka eseteknél is visszavezethető a magyarok elődnépeinek hatására, mint a római feliratoknál.

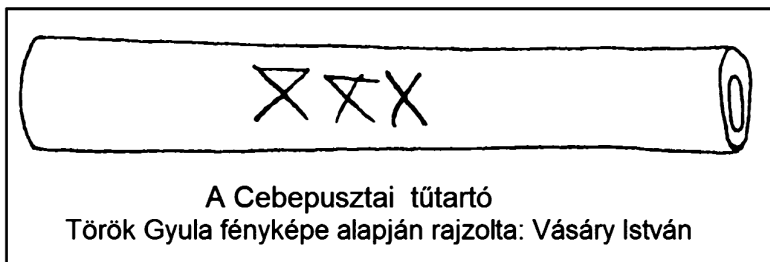
Egyéb tűtartó megfejtéseim: *Jánoshidai Tűtartó:* Megfejtések könyve I., 2013/88. old. *Udvardi Tűtartó:* Felvidéki rovásírásos emlékeink, 2014/7. old. *Cebepusztai Tűtartó:* Jelen tanulmány végén.

A tűtartókhhoz hasonlóan fontos, gyakran rovásfeliratot hordozó tárgyak az orsógombok is. Ezekről többször írtam, egyiket, amely még nem szerepelt a szakirodalomban, egy Móra Ferenc könyvborítón vettem észre.

Továbbgondolásra: A Vékony Gábor által megfejtett Üngür elnevezés és a XVI. századi Tarih-i Üngürüşz (Magyarok története, Mahmud Terdzsüman műve) címe közötti hasonlóság.

A Cebepusztai Tűtartó olvasata

1972-ben jelent meg rövid leírás, rajz és fénykép Vásáry István nyelvésztől a tűtartóról az Acta Orientalia...-ban, a *Runiform signs on objects of the avar period* című tanulmányban (1972/343). Méreteiről itt nincs adat. Bács-Kiskun megyében, Cebepusztán került elő, avar kori temetőből, de nincs említés arról, hogy női vagy férfisírból. „3 X szerű jel látható a tűtartón”, olvasható az angol nyelvű cikkben.

1. ábra

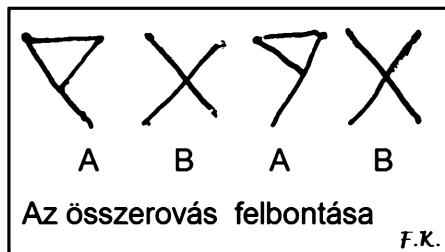
Vékony Gábortól megtudjuk, amit a rajzon is látunk, hogy a csont tárgy henger alakú. Török Gyulára hivatkozva írja: *„E jelek bizonyosan nem betűk, legfeljebb számjelként magyarázhatnánk őket, azonban a tűtartó másik felén három kör látható, közepükben ponttal, ezért világos, hogy egyszerű díszítéssel állunk szemben.”* (2004/208).

Mandics György közli Harmatta János megfejtését: YeD uZ = *Varrj ügyesen*. Azt nem tudjuk meg, milyen nyelvből, tán törökből. (Róvott múltunk, II./339.)

Saját megfejtésem:

Attól, hogy a Cebepusztai Tűtartó másik oldalán három kör van ponttal, még lehet szó betűkről. Főként mert a kör ponttal a közepén a rovás LY betű. Véleményem szerint a tűtartón egy rovás 10-es és két összerovás látható. Jobbról a 2. jel is ugyanaz, mint a 3.,

de a karcolás a lendülettől kicsit túlcúsúzott. Az összerovás felbontása utána a BABA (BABBA) szót kapjuk. Jobbról balra haladva az 1. ábrán: TÍZ BABBA BABA. A baba nem csak kisgyermeket jelent, hanem szeretőt, kedvest is. Kriza Jánosnál szerepel a *babba*, jelentése: szép, csinos.

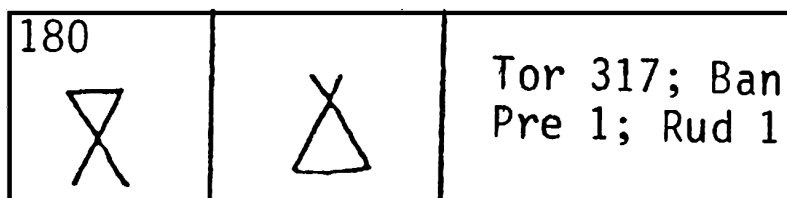

2. ábra

A felirat jelentése tehát *TÍZ SZÉP SZERETŐ*. Feltételezésem, hogy a tűtartó egy tréfás ajándék, melyben tíz szép szeretőt kívánnak a megajándékozottnak. Érdekes, amit Ballagi Mórnál olvashatunk a *baba* további jelentéseinél: „*Saját tengelye körül mozgatható, függélyes henger...*” Márpedig a tűtartó pontosan ilyen!

Bár Móra Ferenc azt írja, hogy a korábban késnyélnek tartott tűtartók csak női sírokból kerültek elő, ám bizonyára a férfiak is tartottak maguknál tűket, főként hadviselés idején, a női segítség hiánya miatt.

Fontos továbbá, hogy a „*baba*” jel igen régóta, már a kőkortól jelen van a Kárpát-medencében. Torma Zsófia régésző tordosi ásatásain és a Bánátban is került elő, Winn listája alapján, 3. ábra. (Winn, Shan, M.M: *Pre writing in south-eastern Europe*, Western Publishers, 1981.)

3. ábra

Irodalom:

- Ballagi Mór:** A magyar nyelv teljes szótára (Pest, 1867, újranyomás: Nap Kiadó, 1998)
- Czakó Gábor:** Legrégibb nyelvemlékünk rejtélyei (In: Nyelvésedanyánk, 2016/123)
- Czuczor Gergely - Fogarasi János:** A magyar nyelv szótára (Pest, 1862)
- Csallány Dezső:** A magyar és az avar rovásírás (A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, 1968/281.)
- Forrai Sándor:** Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig (Antológia Kiadó, 1994/260.)
- Friedrich Klára:** Kálmán király varázsgyűrűje a Nagyszentmiklósi Kincs egyik hiányzó darabja? (Magyar Jelen, 2004/8./12. , Friedrich K. - Szakács Gábor: Kőbe vészték- fába rótták, 2005/84.)
- Friedrich Klára:** Még látható rovás emlékeink (In: Friedrich - Szakács: Ősök és írások (2008/131.)
- Friedrich Klára:** A Nagyszentmiklósi Kincs megfejtési kísérlete (Megfejtések Könyve II./8.)
- Friedrich Klára:** LY, J és I a magyar rovásírásban: www.rovasiras-forrai.hu
- Frigyesi Piroska:** Az 1200 éves szarvasi tűtartó rovásainak vizsgálata (In: Az egységes rovás, szerk. Szondi Miklós, Solt, 2012., továbbá személyes közlés.)
- Juhász Irén:** A szarvasi avar kori rovásírásos tűtartó (Magyar Tudomány, 1985/2)
- Juhász Irén:** Ein Awarzeitlicher Nadelbehälter mit Kerbschrift aus Szarvas. (Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Akadémiai Kiadó, 1983/3-4.)
- Juhász Irén:** 1992. Újabb rovásírásos emlék Szarvasról. (In: Sándor Klára szerk. Rovásírás a Kárpát-medencében, Szeged, 1992)
- Kriza János:** Vadrózsák (1873, Kriterion Kiadó, 1975)
- László Gyula:** A honfoglaló magyar nép élete (1944, Múzsák Kiadó, 1988)
- Mandics György:** Róvott múltunk II. (Arad, 2010)
- Móra Ferenc:** Igazlátók (Móra Ferenc Könyvkiadó, 1979)
- Pálfy Miklós:** Hozzászólás a szarvasi-nagyszentmiklósi írás megfejtési kísérleteihez (Életünk folyóirat, 1987/8.)
- Püspöki Nagy Péter:** A magyar rovásírás eredetéről (Magyar Nyelv, 1977/3. szám)
- Rovásírás a Kárpát-medencében** (Szerk: Sándor Klára, Magyar Őstörténeti Könyvtár, Szeged, 1982)

- Róna Tas András:** A szarvasi tűtartó rovásírásos feliratáról (Magyar Tudomány, 1985/2)
- Róna Tas András:** A szarvasi tűtartó felirata (Nyelvtudományi Közlemények 1985. 87. kötet. 1. szám)
- Sándor Klára:** A székely írás nyomában (Typotex, 2014)
- Szabó István:** Az Í-zés esetei a békési nép nyelvében
http://www.adatbank.ro/html/alcim_pdf9897.pdf
- Szakács Gábor:** Kálmán király gyűrűje (Magyar Demokrata, 2005/10)
- Szinnyei József:** Magyar Tájsszótár (Hornvánszky, 1893-1901, Nap Kiadó 2003)
- Vásáry István:** Runiform signs on objects of the avar period (Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae (1972/343-347.))
- Vékony Gábor:** Késő népvándorláskori rovásfeliratok, I., II. (Életünk folyóirat 1985/1., 1985/2.)
- Vékony Gábor:** A szarvasi felirat és ami körülötte van (Életünk folyóirat, 1985/12.)
- Vékony Gábor:** A székely írás (Nap Kiadó, 2004)
- Zomoráné Cseh Márta:** A kb. 1200 éves szarvasi avar tűtartó rovásfeliratának titka (in: A szarvasi avar tűtartó, a dálnoki református templom és a székelyzsombori írott kő feliratának megfigyelési kísérlete, 2007)

Forrai Sándor Rovásíró Kör honlapja: www.rovasirasforrai.hu